

“Een goede gebiedschoreografie is nodig”

Als één land de naam heeft alles van het leven met water te weten, dan is dat Nederland wel. Buitenlanders kijken altijd hun ogen uit als je ze, bij een tocht door ons land, wijst op de zwaarte van de dijken, de ligging van grote delen van het land beneden de zeespiegel en het getrapte bemalingssysteem om Nederland droog te houden. Toch zijn ook de waterbeheerders bezig met een omslag. Vroeger stond het weren van het water voorop. Inmiddels is duidelijk dat we er daarmee, vanwege intensief ruimtegebruik, bodemdaling en klimaatverandering in de toekomst niet komen. Het water moet zijn ruimte krijgen en de Nederlanders moeten er opnieuw of anders mee leren leven. Aanleiding voor een gesprek met ir. Bert Satijn, directeur van het daartoe ingestelde programma Leven met Water, in zijn kantoor in Gouda.

Waarom is dit programma ingesteld?

“Leven met Water’ is een kennisontwikkelingsprogramma, met name nodig om het oppervlaktewater een nieuwe plaats te geven in de samenleving. Natuurlijk leven de Nederlanders al 2.000 jaar met water, maar voor dat water was steeds minder plek in ons land. We trokken de beken en rivieren recht, stopten het water onder de grond en zorgden ervoor dat het zo snel mogelijk afstroomde, zowel uit de steden als uit het agrarisch gebied. We maakten steeds meer verhard oppervlak en gaven het water steeds minder ruimte. We konden ons dat permitteren, eerst door de bouw van de windmolens, later door de komst van de dieselgemalen en de elektrische gemalen. Wat we niet in de gaten hadden, was dat we daarmee de veerkracht van het hele systeem van bodem en water steeds verder uitholden en dat dat systeem daarmee wel kwetsbaar geworden was. En door de klimaatverandering wordt het nog eens extra kwetsbaar. Een maatgevende bui is niet meer te voorspellen. De wetmatigheden van het verleden zijn niet meer die van de toekomst. Het gedrag van het water verandert, nog niet eens zozeer hier als wel in de rest van de wereld. Daar zie je de extremen steeds groter worden. Maar ook wij weten binnenkort niet meer op welke grondslagen we de rioolstelsels moeten berekenen.”

Wat houdt het programma in?

“De kennisparagraaf uit het Nationaal Bestuursakkoord Water vormt de basis. WB21 is het programma voor de technische voorzieningen en de investeringen. Leven met Water is het kennisontwikkelingsprogramma. We hebben een budget van 48 miljoen euro, waarvan 22 miljoen uit de aardgasbaten en 26 miljoen bijeengebracht door de marktpartijen in de watersector. We zijn in 2004 ingesteld voor een periode van zes jaar. We hebben dus acht miljoen per jaar te besteden en zijn inmiddels het laatste jaar ingegaan.”

“Het onderzoeksprogramma beslaat 100 projecten, aangedragen vanuit het veld op basis van tenders. Altijd projecten met meerdere kanten, technische, natuurwetenschappelijke, maar ook aspecten uit de maatschappijwetenschappen. Hoe we iets moeten bemalen weten we. Maar hoe we de mensen erbij moeten betrekken, veel minder. We zijn gewend om plannen sectoraal te benaderen. Maar de winst zit in de combinatie van sectoren. Vraag is dan hoe je dat organiseert.”

Kunt u voorbeelden geven?

“Een voorbeeld is ‘Bouwen met Water’: een project in de Haarlemmermeer, waar de grond erg duur is. Hoe doe je dat, wat voor huizen bouw je daar, hoe richt je het water in, hoe kom je er financieel uit? Een ander voorbeeld is de Ecopolder, ook in de omgeving van Amsterdam, waar diverse polders met zoute kwel voorkomen. Dat zoute water is onderweg, daar doe je niets aan. Als de zeespiegel rijst, neemt de druk alleen maar toe. Als droge periodes langer worden, wordt het effect op de vegetatie groter. Vraag is: kunnen wij zo’n polder zoet krijgen door het zoute water weg te pompen voordat het in het oppervlaktewater terecht komt? Het zout komt niet diffuus omhoog, maar altijd via wellen. Daar kun je het oppakken. Opzet is het zoute water eerst te gebruiken als koelwater, dan met restwarmte van de vuilverbranding het zout eruit halen en tenslotte dat zout als strooizout voor de wegen te gebruiken. Het lijkt haalbaar. Zo’n opzet voorkomt dat je veel zoet water nodig hebt om het zout weg te spoelen en voorkomt ook veel extra verpompen van water.”

Op welke kennis richt uw programma zich in hoofdzaak?

“We hebben drie kernboodschappen. De eerste is water een nieuwe plek geven. Niet alleen in de meters hoogte of in hoeveelheden kubieke meters per seconde,

maar vooral in centimeters tussen de oren. Daarmee bedoelen we het creëren van maatschappelijk draagvlak voor de maatregelen die nodig zijn en voor de overstromingsrisico's die altijd zullen blijven bestaan.”

“De tweede is het stimuleren van innovatief waterbeheer door het samenbrengen van bèta- en gammawetenschappen om de veerkracht in het systeem terug te brengen. Daartoe moet weer evenwicht ontstaan tussen water en ruimte in de ruimtelijke ordening, zowel voor het stedelijk als voor het landelijk gebied. Daarbij gaat het ook over communicatie en participatie, beleving van en waardering voor het water in de stad, etc. En vooral niet te vergeten de bestuurlijke, organisatorische en juridische arrangementen.”

“Derde punt is het versterken van de kennisinfrastructuur door duurzame samenwerking, nationaal en internationaal, van wetenschappers en praktijkmensen.”

Wat is nu de grote lijn in de 100 projecten?

“We hanteren een indeling naar vijf gebiedstypen: stedelijk water (25 procent), laag Nederland (30 procent), rivierengebied (20 procent), hoog Nederland (15 procent) en kust en delta (10 procent). De percentages geven het aandeel in de projecten aan. ‘Stedelijk water’ is het spannendst: bouwen met water, de Hollandse Waterstad, etc. In ‘Laag Nederland’ speelt onder andere het leven met zout water. Bij het ‘Rivierengebied’ gaat het om de integrale gebiedsontwikkeling. De rivierengemeenten stonden vanouds met de rug naar de rivier toe. Dat kan niet langer. Naast veilig wonen gaat het om het leven met de rivier en natuurontwikkeling. In ‘Hoog Nederland’ zijn de problemen minder acuut, maar wel interessant. Denk aan wat bij Regge en Dinkel, Velt en Vecht en De Dommel aan de orde is: het vasthouden van water bovenstrooms en het afstemmen met de burens over de grens. ‘Kust en Delta’ spreekt voor zich: de kustversteving, de slimme dijken, de zoet- zoutovergangen, etc.”

“Maar wij hanteren ook andere manieren van indelen: zogeheten kennisthema's, zoals communicatie en participatie, waardering en beleving én bestuurlijke arrangementen.”

“Vraag is bijvoorbeeld hoe we een gebied minder kwetsbaar kunnen maken voor extreme regenval, zoals de afgelopen jaren in Noord-Holland, Delfland en Groningen. Zulke situaties zullen er zeker weer komen. Maar ook de hitte in de zomer in de stad is een punt. In de steden met al hun steen en asfalt loopt de temperatuur geweldig op, als het nog warmer wordt. Als je water versproeit, werkt dat meteen verfrissend. Op zo’n plek is de temperatuur al gauw tien graden lager. Groen en waterpartijen bieden verkwikking.”

Wat is jullie eindproduct of wanneer zijn jullie klaar?

“Alle kennis die verzameld is, moet iedereen terug kunnen vinden. De rapporten en

presentaties, maar ook de informatie op programma- of themaniveau. Schriftelijke kennis is het probleem niet; die is overal te vinden. Het probleem zit hem in het eigen maken van kennis. Dat gebeurt door interactie met anderen, door leergemeenschappen. Daarvoor hebben we contacten met partijen met vaste posities in de markt, zoals STOWA, Stichting Wateropleidingen (SWO), universiteiten en hogescholen. SWO bijvoorbeeld ontwikkelde een leerarrangement: hoe breng ik kennis over naar professionals? Met een lijn naar de hbo-opleidingen en een lijn naar de universiteiten. We kennen de masterclass, waarbij een deskundige les geeft aan mensen uit het vakgebied. We ontwikkelen momenteel het brugatelier, waarbij we de kennis van het ene project overbrengen naar een ander. Kennis die opgedaan is bij de revitalisering van Tiel-Oost, wordt ingebracht in projecten in Delft en Dordrecht."

"Nieuw is de leertafel, een variant op de leerstoel. Op een leerstoel zit één hoogleraar die zich doorgaans steeds verder verdiept in het betreffende vakgebied. Aan een leertafel zitten zes deeltijdhoogleraren van verschillende universiteiten, die allemaal vanuit hun kennisgebied naar een probleem kijken. De Wageningen uit de milieukant, de man van Universiteit Twente als bestuurskundige, de Rotterdammer vanuit de economie, etc. Universiteiten zijn nu concurrenten van elkaar, maar zij zullen gedwongen worden steeds meer samen te werken. Er komt

ook steeds minder geld beschikbaar voor de traditionele onderzoeksbenadering. De wetenschap, die met maatschappelijk geld betaald wordt, zal steeds meer de maatschappij ten dienste moeten staan. Dat betekent koppeling aan andere domeinen. Kennisassembleage wordt de grootste uitdaging, geïsoleerd werken gaat niet meer."

Hoe ziet uw loopbaan eruit?

"Ik ben in 1949 geboren in Heerlen. Op de HTS studeerde ik weg- en waterbouw. Die kennis heb ik in praktijk gebracht. Daarna heb ik van 1969 tot 1974 in Delft Gezondheidstechniek gestudeerd: grondwater en drinkwater. Na mijn afstuderen ben ik in 1975 voor de Stichting Nederlandse Vrijwilligers in Tanzania gaan werken. Via het adviesbureau Iwaco kwam ik daarna eerst in West-Afrika en daarna in vele andere landen op dat continent en in Indonesië terecht." "Dan merk je dat je aan al die lessen van Huisman weinig hebt, als je niet met duinen maar met rotsen te maken hebt. Dan moet je terug naar de fundamenten van het water- en bodemsysteem. Van Afrika kunnen we leren wat grote klimaatwisselingen teweegbrengen. Daar is de veerkracht uit het systeem verdwenen. Je leert daar ook dat nieuwe systemen of technieken moeten aansluiten bij wat de mensen gewoon zijn te doen. Anders worden ze niet gebruikt. Daar zijn vele voorbeelden van."

"In 1981 ben ik teruggekomen en toen heb ik tot 1998 bij Iwaco gewerkt, eerst in de drinkwaterbereiding, later in de bodemverontreiniging, steeds in een combinatie van management en techniek. Daar heb ik geleerd hoe belangrijk goede systeemkennis is. Als je die hebt, kun je risico's goed inschatten en onverantwoorde acties - zoals in de begintijd van de bodemverontreiniging - voorkomen."

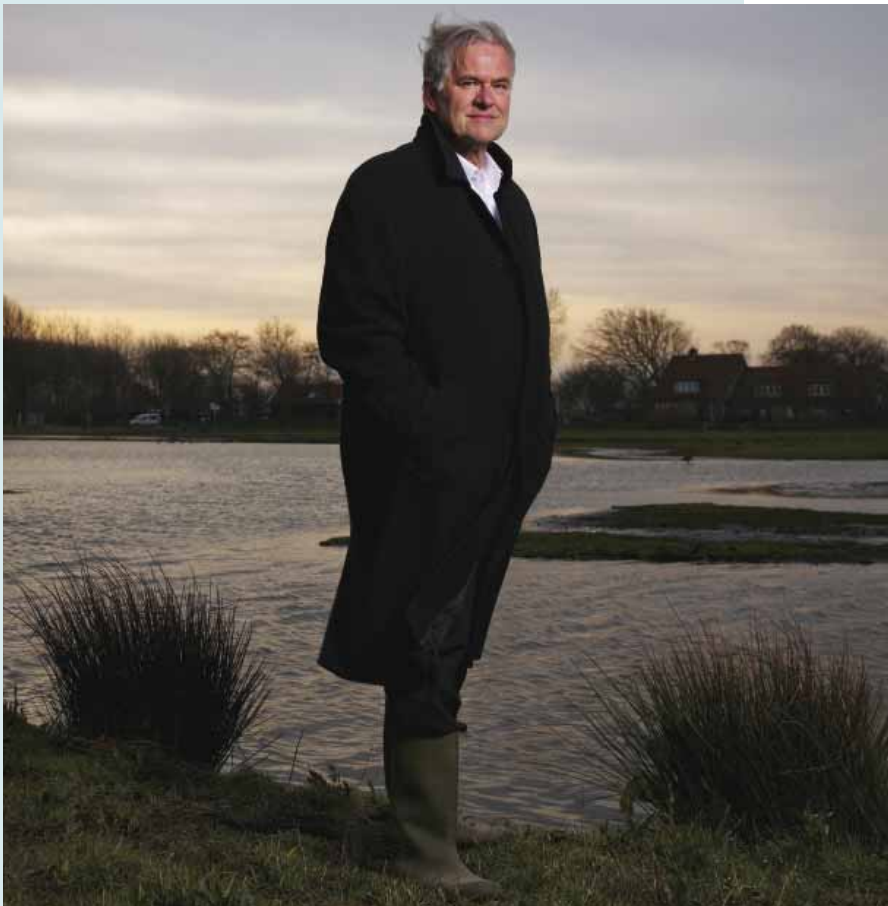
"Vanaf 1998 ben ik actief in kennisontwikkeling. Eerst tot 2004 bij de Stichting Kennistransfer Bodem als programmacoördinator, vanaf 2004 bij 'Leven met Water' als programmadirecteur. Dit zal zeker niet mijn laatste functie zijn, want ik heb een aardige combinatie van ervaringen in verschillende domeinen en er is heel veel te doen in deze wereld, zeker in het buitenland."

Wat ervaart u als het meest bijzondere in uw huidige werk?

"Dat is niet zozeer een bepaald project als wel de ervaring dat Nederland met al zijn water erachter moet komen dat water een betere plek verdient. We hadden dat water goed weggestopt achter de dijken en ons er vanaf gekeerd. Nu merken we dat de maakbaarheid van Nederland op zijn eind loopt, dat we de boel eigenlijk hebben

“Wetmatigheden van het verleden zijn niet die van de toekomst”

Bert Satijn.

uitgewoond. Dat zie je op vele terreinen. We moeten dus opnieuw aan de slag. Je ziet nu al een golf van ontwikkelingen. Kijk naar de transitie bij de waterschappen en naar een programma als 'Ruimte voor de Rivier' van Rijkswaterstaat. Zo'n discussie over het bestaansrecht van de waterschappen vind ik een typische Nederlandse non-discussie: reorganiseren in plaats van het probleem op te lossen. Waterschappen niet opheffen als je water belangrijk vindt, maar je afvragen hoe je die bestuurslaag kunt verbinden met de andere. Vele landen zijn jaloers op onze waterschapsstructuur."

"Als je kijkt naar het IJsselmeergebied, dan is daar echt sprake van bestuurlijke drukte. Maar ook die los je niet op door te reorganiseren, maar door processen te stroomlijnen en mensen te laten meedenken over de problemen van de ander. We hebben behoefte aan een goede gebiedschoreografie, waarbij iedereen tot zijn recht komt: de spelers, de muzikanten, de toneelmeester, de belichting, het publiek. Dat betekent samen aan zo'n gebied werken in plaats van de sectoren alles te laten bepalen of vooral te houden. Samenwerken gaat niet vanzelf, die moet je structureren en de samenwerkingsproblemen moet je oplossen. Centraal staat dan wel het belang van het gebied als geheel."

Maarten Gast